

motief

antroposofie
in nederland

Van God de Vader naar God de Zoon - 17

Sectie Woord, Muziek en Euritmie - 9

Henk Hage (1950-2022) - 6

*“Omdat de rode draad in je leven
nooit een rechte lijn is”*

Henk Hage 1950-2022

Op dinsdag 2 augustus 2022 is onze vriend en collega-kunstenaar Henk Hage overleden. Hij is 72 jaar geworden. Henk was behalve beeldend kunstenaar ook cellist en buitengewoon verteller – zo staat het op zijn rouwkaart. Op maandag 8 augustus 2022 namen we afscheid van Henk, in de tuin van het voormalig klooster in Beuningen waar hij sinds 1982 zijn atelier had en met Saskia woonde en met haar een beeldentuin realiseerde. Daar is ook hun dochter Eva geboren.

Paul en Henk kwamen elkaar al op de Rietveld Academie tegen. Toen Henk in 1975 zijn MO tekenen behaalde, werd hij docent tekenen, kunstbeschuwing en kunstgeschiedenis aan pedagogische academies in Tilburg en 's-Hertogenbosch en in het Van Abbemuseum in Eindhoven. In Nijmegen was hij docent op de Tehatex (lerarenopleiding tekenen, handvaardigheid en textiele werkvormen), waar hij het vak kunstbeschuwing gaf. Naast het lesgeven is hij blijven schilderen, tot hij in 1988 besloot om dat fulltime te gaan doen.

Toen Henk ergens in maart dit jaar te horen kreeg dat hij slokdarmkanker had en niet lang meer te leven had, heeft hij de nacht erna geen oog dicht gedaan. Zijn denken was gedurende die hele nacht erg lucide. Toen stond hem helder voor de geest dat zijn werk altijd is gegaan over de grens tussen leven en dood. Hij had daar graag iets over willen opschrijven, zodat iemand daarover had kunnen vertellen op zijn uitvaart. Maar hij heeft de kracht daarvoor niet meer kunnen vinden. Wij hebben sindsdien intensief contact met hem hierover gehad om dat van hem over te nemen, op zijn afscheid, en nu in dit artikel.

Grens tussen leven en dood

Twee gebieden van het grote mensenleven. Het één in een lichaam, binnen de huid, in hoofd, hart en handen, ploeterend met een penseel en verf. Het ander peilloos diep en hoog, waar de genades vandaan komen, de invallen op onbewaakte ogenblikken, de inspiraties en openbaringen. Toen hij rond 2004 in

het project van de zelfportretten verzeild raakte, bestormden hem al gauw allerlei vragen en gedachten over de grensovergang tussen leven en dood. Ze kwamen van twee kanten.

Twee ogen

Zijn studie van Vermeer, Frans Hals en Rembrandt, met een groepje collega-kunstenars, liep al gauw uit op een fascinatie voor de zelfportretten van Rembrandt, waarin het steeds lijkt te draaien om één oog dat naar buiten kijkt en het andere dat de aandacht naar binnen voert. Wat ziet dat andere oog? En hoe kijkt het? Hij schildert zichzelf als Rembrandt als de apostel Paulus (voorkant Motief). Daarna volgen nog veel meer zelfportretten, in totaal 228. Henk zegt in het interview in het boek 'Onbewaakte ogenblikken' over dit project: "Het ene oog is actief als ik mijzelf in de spiegel zie. Maar dat beeld valt niet samen met het beeld dat ik van mezelf heb. Met welk zintuig neem ik mezelf dan waar? Is dat hetzelfde onbekende zintuig als dat, waarmee de gestorvenen...?"

Mortuarium

Daarbij kwam tegelijkertijd een opdracht voor in het mortuarium van het nieuwe Radboud ziekenhuis. Glasschildering op de toegangsdeuren tot de opbaarruimte. "Wat doe je in een mortuarium, op een plek waar mensen afscheid nemen van de doden? Het is eigenlijk ook een plek waar de doden afscheid nemen van de nog levenden. Een beeld eigenlijk van de deur tussen leven en dood, ik wilde vanuit die twee kanten een kunstwerk maken". En ook: "Kun je de geest van een gestorvene die niet meer zichtbaar is, toch waarnemen? Kun je een gestorvene nog portretteren? Het portret van een gestorvene is toch niet meer het portret van zijn lichaam? Kun je de geest van een levende eigenlijk waarnemen?" Alweer die twee ogen, twee wijzen van zien, en twee werelden die je kunt ontmoeten, die van het leven in een lichaam en die van het leven daarbuiten.

Ondanks dat de opdracht uiteindelijk niet doorging, ontstonden er zo talloze vragen over wat en hoe je kunt waarnemen over die grens tussen leven en dood. En wat de zelfportretten betreft, na een tijdje de spiegel te hebben gebruikt om zichzelf te schilderen, vervolgde hij het project zonder spiegel! Een kenmerkende keuze! Henk zei: "Dit is wat ik altijd in mijn werk zoek. Naar buiten kijken en tegelijk naar binnen kijken". Zintuigen voor het zichtbare en het onzichtbare.

Onbewaakte ogenblikken

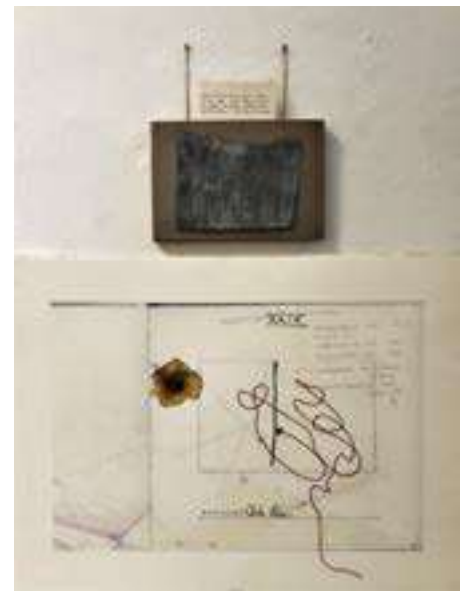
De hele serie zelfportretten en het boek 'Onbewaakte ogenblikken' gaan zeker ook over de worsteling om die andere wereld, dat andere kijken toegang te geven in het werkproces. Henk ervaart daarbij hoe moeilijk het is om controle los te laten. "Als je loslaat, wat offer je dan? Je offert wat je tot dan toe deed, je zegt dan: God zegene de greep. Ik heb gemerkt dat dan de geschenken kunnen komen. De beste dingen gebeuren per ongeluk". Onbewaakte ogenblikken. "Er is misschien een groot reservoir waar je op dobbert, zonder het te weten. Als ik het maar laat gebeuren, kan ik veel meer dan ik zelf dacht". En: "alles wat je hebt gedaan overziend, ontdek je een hele grote diepte, waaruit je put. Die diepte is onmetelijk!"

Afb. 1 - Portret TBS-ers uit de Pompe Kliniek

Afb. 2 - Gelouterd en gereed tot stijgen naar de sterren (Divina Commedia)

Afb. 5 - Stille vriend der vele verten (Sonnetten aan Orpheus)

Vaak ook heeft hij zich onmachtig gevoeld, niet wetend hoe verder. Een van zijn latere werken uit de serie 'Openbaringen', n.a.v. de Apocalyps van Johannes, krijgt de titel: 'de vlam van het niet weten.'

Bewaakte ogenblikken

Jaren later volgt de serie portretten die Henk schildert van TBS-ers uit de long-stay afdeling van de Pompe Kliniek in Zeeland (Afb.1). De opdracht was, deze mensen 'een gezicht' te geven. Notabene portretten die voor het oog naar buiten niet herkenbaar mochten zijn! Van alle 88 portretten werd een grote tentoonstelling gerealiseerd in museum Het Valkhof. Daarna zijn ze permanent bij de mannen in de long-stay afdeling terecht gekomen. Het boek dat hieruit ontstond kreeg de titel 'Bewaakte ogenblikken'. Je ziet hem zoeken naar die grensovergang tussen het aardse en het geestelijke, tussen het fysieke van het portret en het onbenoembare dat daarin beleefbaar wordt. Henk zegt: "Een goed portret word je in een fractie van een seconde geschonken. De geportretteerde schenkt je dat. Hij of zij onthult zich. Je neemt dan het individuele ik van die ander waar." Henk vertelde dat verschillende mensen die een tentoonstelling van deze portretten hadden bezocht, tegen hem zeiden: "Ik zag die portretten, en het was net of ik ze kende."

Grote inspiratiebronnen

Henk vond zijn inspiratiebronnen vaak in het werk van grote kunstenaars uit andere disciplines: dichters, componisten etc. Dit kwam zeer zeker voort uit een verlangen naar openbaring, zoals hij zelf zegt. Ongetwijfeld was dat het verlangen om de diepte die hij in dergelijke werken ervoer, binnen bereik te halen. Niet zozeer studerend. Zijn manier van leren kennen was: schilderend. Een paar van zijn thema's:

Hij neemt de 'Divina Commedia' van Dante als thema, waarin een nog levend mens via z'n begeleiders toegang krijgt tot de hel, de louteringsberg en de hemel. Dante begint: "Op het midden van onze levensweg bevond ik me in een donker woud,

omdat ik van de rechte weg was afgedwaald." Henk herkent het midden van zijn eigen leven. Hij is dan 37 jaar. Hij maakt een serie van bijna 300 aquarellen. (Afb.2)

Zijn serie over 'Chartres', de kleuren in de vensters, de geometrie van de kathedraal.

Zijn serie aquarellen over Genesis. (Afb.3)

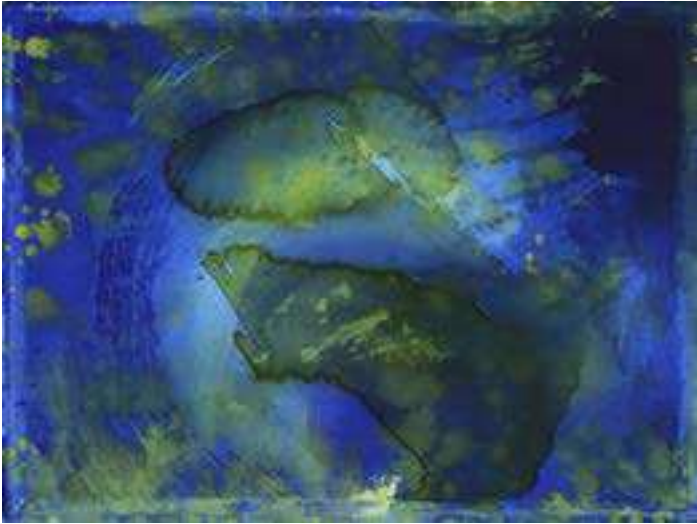
Hij is bezig geweest met de wereld van de hemellichamen. Met projectieve geometrie, waardoor hij beleefde dat je daarmee 'de eeuwigheid binnen het bewustzijn kon halen'.

Zijn eerste grote olieverf schilderijen, n.a.v. de muziek 'Pro en Contra', van Sofia Gubaidulina, die zei: "Ik ben ervan overtuigd dat bijna alle kunst religieus is, omdat kunst en religie hetzelfde doel hebben: de verbinding tot stand te brengen tussen het ik en iets volkomens.

Na de zelfportretten begint hij, naar gaandeweg blijkt uit een diep verlangen naar openbaring, aan de Apocalyps, een geschrift waar in visioenen geheimen worden onthuld die betrekking hebben op verleden, heden en toekomst, neergeschreven door Johannes op het eiland Patmos. Er ontstaan 7 grote olieverf schilderijen en een omvangrijke serie aquarellen. (Afb.4)

Sonnetten aan Orpheus

En dan zijn laatste werk, zijn 'onvoltooide zwanenzang' zoals hij het zelf noemde, rond de 'Sonnetten aan Orpheus' van Rainer Maria Rilke. Orpheus, die met zijn fantastische zang en snarenspel alle mensen in vervoering bracht; ook dieren, bomen en zelfs stenen konden de goddelijke macht ervan niet weerstaan. Als zijn geliefde Euridice sterft, is Orpheus ontroostbaar en daalt hij af in de onderwereld om haar terug te winnen. Met zijn spel ontroert hij ook daar aller harten. Hij mag zijn geliefde mee terugnemen op voorwaarde dat hij niet naar haar omkijkt voordat ze beiden weer in het zonlicht staan. Maar hij is zo bezorgd of ze wel achter hem aan komt, dat hij toch omkijkt, waarop zij voorgoed in de onderwereld terugzinkt.

Afb. 3 - Kome er een gewelf in het water (Genesis)

Afb. 4 - Ik zag en zie (Apocalyps)

Henk noemt deze mythe een mythe over onmacht. Als kunstenaar ben je in je werk wel voortdurend bezig op die grensovergang tussen deze en gene zijde, maar je hebt niet de macht om dingen naar je eigen hand te zetten. Aan deze kant al vaak niet, en aan gene zijde helemaal niet. Soms krijg je wel dingen geschonken. Daar moet je zeker ook veel voor doen, maar je kunt niks afdwingen. Zelfs Orpheus kan dat niet.

Henk maakte in 2004 al tekeningen van de 55 sonnetten, in een klein boekje. Met titelpagina en zo erbij heeft hij hiervan 59 grote prints gemaakt, op 640 grams aquarelpapier. Die wilde hij met aquarelverf bewerken, en hij kwam op het idee om er driedimensionale vondsten aan toe te voegen. “Een groot project”, zei Henk, “maar toen wist ik ook nog niet dat ik dood zou gaan.” Het project is ook lang niet afgekomen. Maar in zijn onvoltooide staat zal er toch een tentoonstelling aan worden gewijd in museum Het Valkhof in Nijmegen. Henk heeft deze toezegging nog meegekregen, en was daar natuurlijk heel blij mee.

Het laatste sonnet

Het laatste sonnet van Rilke eindigt met de woorden: ‘ik ben’. Deze geweldige woorden staan drie keer op Henks laatste kunstwerk (Afb.5) dat wij voltooid hebben gezien, en dat ook op dit laatste sonnet betrekking heeft. Eenmaal heeft hij deze woorden linksboven ‘geschreven’ in ijzerdraad (op de afbeelding moeilijk te zien). Ze zijn zo bevestigd dat ze iets boven het oppervlak van de print zweven. Daardoor werpen ze hun schaduw op het papier. Het andere ‘ik ben’ is met potlood onderaan de prent geschreven. Een derde maal staan de woorden ‘ik ben’ met goud in een stuk bladlood geschreven, dat Henk boven de print op papier heeft bevestigd. Verder heeft hij op deze prent een kronkelende rode draad geborduurd, “omdat de rode draad in je leven nooit een rechte lijn is”.

We vonden het frappant, dat drie keer ‘ik ben’. Eén keer in de wereld waarin dit ‘ik ben’ zijn schaduwen werpt, omdat het in een lichaam op aarde leeft. Eén keer ‘ik ben’ in de wereld waarin je geen lichaam, en dus geen schaduw meer hebt. Met daar-

*Stille vriend der vele verten, voel je
hoe je adem ruimte genereert?
In 't gebint van donkere klokkenstoelen
laat je luiden. Dat wat jou verteert*

*wordt slechts sterker van zulk voedzaam eten.
Maak verandering tot vorm van zijn.
Wat is het dat je 't meest deed lijden?
Vind je drinken bitter, word dan wijn.*

*Wees in deze nacht van overmaat
toverkracht op 't kruispunt van je zinnen,
geef hun zeldzame ontmoeting zin.*

*En indien het aardse jou vergat,
tot de stille aarde zeg: ik stroom.
Tot het snelle water spreek: ik ben.*

Uit: Rainer Maria Rilke, *De sonnetten aan Orpheus*

tussenin de kronkelende rode draad, die naast het schaduwloze ‘ik ben’ in de diepte loslaat. Boven dit alles staat in kleine gouden letters, in lood gegrift (rechtsonder), het derde ‘ik ben’. Het zuiveringsproces dat lood in goud zou kunnen veranderen, had voor de oorspronkelijke alchemisten geen betrekking op een materieel proces, maar op een proces in de eigen ziel. Misschien gaat dit gouden ‘ik ben’ hierover, ten teken dat zoiets mogelijk is. Dan wijst dit derde ‘ik ben’ naar de toekomst, naar een mogelijkheid voor alle mensen.

Dit kunstwerk verbeeldt het laatste sonnet van de reeks *Sonnetten aan Orpheus*. Het lijkt ook een samenbundeling van alles waar het in het kunstenaarsleven van Henk om draaide.

Meer over het werk van Henk Hage is te vinden op de website: www.henkage.nl